

ВОЛЬНАЯ Беларусь

Тыднёвік палітычны
і літэратурны.

Умовы падпіскі:

На год.....12р. —

Напоўгода.... 7р. —

На 1 мес.... 1р. 50к.

Адрэс рэдакцыі і адміністрацыі: г. Мінск Захараўская, 18. Тэл. 776.

Перамена адрэсу 50 к.

Год выдання II.

№ 12. 1918 г. 7-го красавіка 1918 г. № 12.

Апакун.

(Байка)

Ні дарма прыказка у народзе,—
Быда адна к нам ні прыходзе.
У вилікім і багатым месце,
Здаецца, ва ўсходзі гдзесьці,
Удава, йшчэ моцная кабета,
Памерла рантам. Праўда гэта,
Што сьмерць людзям ні навіна,
Але-ж пакінула яна
Дзяцей, каторых гадавала
Тых, што дадзенна лунцавала
І так таўкла, як крупы у ступе.
За тое, што трымала у куце.
Нішчасныя ні зналі-б дзеці,
Куды сябе з бядой падзені.
Каб с сэрцам людзі ні знайшліся,
Што паматчы ім узліся.
Суседзі, бачыце, успомнішы аб Богу,
А можа угледзішы сабе перасьцярогу.
Сказалі як адзі: «Паможам».

Чым можам!»

Знайшлі Марыльцэ жавіха,—
Была дзячучына у парэ,—
А Пятруся за пастуха
Служыць аддалі у дварэ.
—«Каму-ж бы Яначку аддаць?»
Гадкоу, здаецца, меу ен с пьці.
—«Ну, што-ж,— хай будзе мой хлапец».
Сказау знаемы ўсім шавец,
Які у суседнім жыу даму.
Шауцу таму
Ніхто дзяцей сваіх у навуку ні давау,
Бо кожны добра знау.
Што у шауца дзіцяці—мука, ні навука.
Сам пьніца, гультай і абібок,
А з вучыу выціскау апошні сок.
Бывала да пемна сушыу іх за работай!
«Я, кажа, хлопчыка з ахвотай
Сабе вазьму.
Імя свае і цэх яму
І хлеб штодзённы дам».
Дык мо, здаецца вам,
Што прауду шчырую пачуу ен ад народу?
Суседзі далі згоду!
Рацёю трэба вам? — Зауседы
слабым горо,—
Увесь сьвет гавора.

Цэннае адкрыццё.

Уся беларуская літэратурная спадчына з мінулых вякоў, асабліва с таго часу, калі Беларусь жыла нізалежным жыццём у складзі Вялікага Князства Літоўскага і калі беларуская мова была урадавай мовай беларуска-літоўскай дзяржавы, дайшла да нас у друкованых кнігах і рукапісах напісаных «кірыліцай»,—значыць, тымі літарамі, каторымі былі пісаны ўсе стара-славянскія памятнікі пісьменства і каторыя ляглі ў аснову правопису беларусау, украінцау і вялікарусау, адтрымаўшы названне «рускага» пісьма. З гэтай прычыны на самым спосабі запісываць беларускія зыкі «кірыліцай» бачым сільны след стара-славяншчыны: замест запісываць словы так, як беларусы іх на праўдзі вымаўлялі, даўнейшыя беларускія пісьменнікі пісалі іх паводлуг правіл царкоўна-славянскай граматыкі. Як вядома, беларускае О і Ё, калі з яго зышло ударэнне на суседні склад, мае тэндэнцыю «акаць». Мы кажам «стал» і «стала», «зелянь» і «зялены» і т. д. Царкоўна-славянскае пісьмо гэтай асабеннасці беларускай мовы ні прызнавала і пісало О і Ё пры ўсіх адменах слова і ударэння. Гэтак само перанялі ад царкоўна-славяншчыны спосаб запісываць Ц мягкае літарай Т (ть) і замест «дз» пісалі проста Д, бо ў стара-славянскай мові зыкі «дз» ні спатыкаецца.

На гэтым грунці паўстала зусім ніправільная думка, быццам у XIV, XV, XVI, XVII, XVIII стагоддзях беларускі язык паводлуг свае вымовы нічым ні роўніўся ад царкоўна-славянскага. Дарма такія расійскія вучоныя, як Шахматау, Карскі і іншыя даводзілі, што думка гэта—плод нідаразумеання, бо сьляды «акання», «дз» і «ць», замест мягкага Д і мягкага Т, выяўляюцца болей або меней выразна ўжо ў найстарэйшых памятнаках беларускага пісьменства: прэдстаўнікі «абрусцельнага кірунку», паставіўшы сабе задачу давесці, быццам ніякага беларускага народу, адменнага ад вялікарусау, німа і ніколі ні было і на гэтым нідаразумеанню аніралі ўсе доказы свае проці права беларусау на самабытнае культурнае развіццё. А сьледам за ім і іншыя нацыянальнасцёу, даводзяць у псеўда-навуковых трактатах, быццам у Вялікім княстве Літоўскім урадавай мо-

Цана асобнаго № 40 кап.

Ніхай живе Вольная Беларусь!

Зьмест № 12: Апакун, байка А. Гаруна; Цэннае адкрыццё, што значыць нам, што мужык а што хам, Н. Чарноцкаго; Заветы, Н. Прыгаворкі; Кроніка, Дзнісы і др.

пай была ні беларуская, а... царкоўна-славянская мова!

Само сабой разумеяцца, што для кожнаго, хто знае старую царкоўна-славянскую мову і хто чытае старыя акты, пісанья у Беларусі, або хаця бы «Літоўскі Статут», ясна, што як складня, так і ўсе словы у іх—чыста беларускія. Каб жа скончыць з нідаразумеаннем аб вывадзе «дз» і «ць» і аб «аканні», мы назнаем нашых чытачоў з найнавейшым адкрыццём у беларускай філалогіі: да нас дайшоу памятник пісань беларускай мовай, напісаны ні «кірыліцай», а больш багатымі на знакі арабскімі літарамі, і тут зусім ясна выступае тое, чаго ні выяўляюць памятнікі, пісанья «кірыліцай».

Адкрыццё гэтае зрабіў вядомы беларускі працаўнік на ніве гісторыі і археалогіі нашага краю, п. Іван Лудкевіч. Яму удалося раздабыць у Сорак Татарых, над Вільняй, ад меісцовага муллы татарскую сьвятую кнігу «Ай Кітаб», у каторай духоўныя сьпевы і малітвы запісаны арабскімі літарамі, але на-беларуску—с прычыны таго, што татары у нашым краю, жывучы тут ад XV-го стагоддзя, зусім забыліся роднай мовы і гавораць між сабой на беларуску. Кніга гэтая пісаная і сягае XVII-го стагоддзя. Пры помачы маладога нямецкага філалога—арыенталіста, п. Банэта, катораго вайна закінула ў Вільню, кнігу гэтую удалося расчытаць і з не зроблены вынісы, каторыя зусім ясна паказалі:

1) ужыванае у «кірыліцы» Т мягкае (ць) чытаецца, як «ць»: «чэсьць», «знаць» і «ведаць», «ад цябе нам усім прычына мае быць» і т. д. Паводлуг заявы п. Банэта, тут сумлеваецца зусім нельга, бо на арабску знак «ц» крыху надобны да «с», але рэзка розніца ад Т.

2) царкоўна-славянскае «д» мягкае запісываецца асобным знакам, каторы рэзка розніцца ад арабскага «д» цвёрдаго і можа чытацца, як «дз»: «людзі», «месяц і слонца ўзыхдзе і зайдзе», «дзяла», «святласьці ні відзелі», «праудзівы пан» і т. д.

3) там, дзе у «кірыліцы» замест «у» стаіць «в», у арабскай запісі часта спатыкаецца «у»: «уся», «учуеш», «узыдзе», часам—«ішоу».

4) «аканне» выступае зусім выразна: «тая абетніца, што абцау», «дойдзеш гэтай ночы да тае абетніцы», «абачыш Пана Бога», «прыздобіць», «астатній», «нічога», «за расказаннем», «тое слова», «прарок», «над прарокам», «сабакі», «месяц і слонца» і т. д.

Гэта—глаўныя вывады с тых адкрыццяў, каторыя вынісу лацінскімі літарамі п. Банэт. Само сабой разумеяцца, што пры далейшых дасьледах гэта кніга дасьць нязвычайна багаты матэрыял з беларускай фонэтыкі, але і с таго, што яна ўжо да-

ла, мы бачым зусім ясна, што фонэтычныя асобеннасці сучаснай жывой беларускай мовы зусім выразна выступалі ў часі, калі быў пісан «Ай Кітаб», — значыць у XVII м сталеццю, ды толькі уплыў царкоўна-славяншчыны на старое беларускае правописмо зрабіў тое, што «кірыліца» ні выражала гэтых асобнасцей. І ні можа быць ні якой споркі аб тым, што пісанае «кірыліцай» беларусы чыталі зусім так само, як мы чытаем новыя беларускія чытанні. Значыць, у тых даўных часі і народ і інтэлігентныя беларуская гаварылі акурат тэй самай мовай, якой гаворым мы цяпер і якую людзі цемныя «простай» завуць.

(З Беларускага календара на 1918 г.)

Што значыць пан, што мужык, а што хам.

(Глядзі № 11).

Дураць той, што усякаго мужыка «хам» лае. Хто ж ні ведае, што значыць «мужык» у народзі? — Тое самае, што колас у полі, што сосна ў бару, што дуб у доброві. Колас бывае пусты ці поўны, здаровы ці ржавы. Дрэва гэта само — гладкое ці крывое, здаровае ці трухлявае. Ды зрабіць з іх можна ўсё ўсякое — абы добрая школа ды выраб. Магчымасьці таго, што з мужыка, як с кожнаго здароваго чалавека, можа вырасьці — граніцы німа. Толькі трэба вытыкаць моцную граніцу паміж мужыком ды хамам.

Справядлівы мужык ні натта байца сьмерці. А калі пажыў і шчыра працаваў ды дзетак падгадаваў, як то звычайна бывае, — то спатыкае сьмерць, як салдат чыстую адстаўку. Ён ведае, што па яго сьмерці сьвет ні кончыцца, што па ім застаецца нешта дарожшае за яго. За бацькаўскую землю, за веру, — а дзе скаштаваў праўдзівай волі, — то і за волю, ён што дзень біцца гатоў, а калі давядзецца, то моўчкі паміраць.

Хаму здаецца, што за яго жыццё, за яго скуру нічога дарожшаго на ўсём сьвеце німа. Яму кажуць: — ідзі на фронт, бараніць ад ворагоў старую родную землю ды новую волю. А ён, як ўўон с сеткі, вырабляецца ўсімі праўдамі і ніпраўдамі, бо думае, а часам без сорама кажа: «На чарта мне тая земля і воля, калі мяне покуль што забіць могуць; калі ўжо канеш не трэба на фронці вяртацца, то вазьміце майго бацьку, яму 80 лет — усё роўна паміраць пара, — а мяне дамоў пусьціце! Да мяне немцы можа ні дойдучь, а калі загорнуць і маю землю, — пайду ў Сібір, там для ўсіх хваце, абы я палы астаўся!»

Справядлівы мужык ні любіць, каб над ім хто панаваў, але ж і яму ні над

кім панаваць ні трэба, апроч свайго поля, стада ды саду.

Хам ўсіх паноў байца. Яму той пан, хто мае грубшую кішаню, больш блішчастых гузікаў (гэты тавар за вайну з рэвалюцыяй — праўда — натта цатанеў). Яму пан нарэшці і той, хто мае мацнейшы голас, цяжэйшы кулак, (гэты зноў тавар без меры падаражэў). За тым, хаму натта панаваць хочацца за абы якую пану, хоць на мінуціну, над усякім, хто за яго блажэйшы.

Справядлівы мужык абы чым ні гандлюе: ён прадае сваю працу ды лішні, а ў патрэбі і лішні, прыбытак ад гаспадаркі. Ні мае на прадажу ні веры, ні зямлі бацькаўскай. Ніхай яму хто спрабуе скрыўдзіць жонку, або дачку, ды грашмі, або кароваю за тое заплаціць, — хоць то найбольшы пан будзе, ён яго забіць або спаліць, гатоў. Ён маляко, калі прадае, то толькі ад каровы, — ні дагадаецца зачэрпаць у студні. Ён за грошы, ці за гарэчку ў судзе сьведкай ні будзе.

У хама, па цане гледзючы, усё купляць можна. Калі яго дачка пан рабіў байструка ды даваў за тое грошы ці карову, — ён дзякаваў пану за ласку ды думаў сабе па хамску і па гаспадарску разам: «перад людзьмі — сорам, але ж кабейкая часьць — ні мыло, ні змыліца, а як разбагацеем, людзі аб сорама забудуцца».

Што яму Бог! Ён, жывучы ні паміраючы, надае папом грошай, то Бог будзе за ім.

Што яму навук! — навук у кніжках; накуціць шмат кніжак, найме за свае грошы вучоных людзей, — будзе мець навук. Купіць хвартэіян — будзе мець і музыку.

Што яму чалавек нібагаты ды справядлівы? Хам купіць адвакатаў, газетных пісак, паліцыю ці міліцыю — ды таго чалавека з гразю зьмешае, у варэшці згноіць.

Прачытаўшы гэта, справядлівы мужык скажа: «трэба прызнацца, што і паміж мужыкоў шмат хамаў завялося». А я скажу — праўда! Ці толькі паміж мужыкоў? Паміж панаў і падпанкаў бадай ішчэ больш. Німа чаго дзівіцца. Хам найбольш у няволі родзіцца ды плодзіцца. Праўдзівай волі рэвалюцыя толькі трохі дала нам пакаштаваць. Шмат хто так пакаштаваў, што ўпіўся: ён ўжо нікога ды нічога ні байца, усё ведае, усё можа, усё пад сябе горне. А другі наадворот — усяго забыўся, усяго адрокся, ніхай другія камандуюць, абы яго жывым пусьцілі.

Яшчэ я мушу спамінуць адзін гатунак патайнога мужыцкаго хамства, натта нібезначны для той самай волі, каторую рэвалюцыя нясе, а яна паміж палпаў ёй сыпецца і топчэцца ў гразі.

У 1905 годзі была нібыто рэвалюцыя. Былі посьля выбары ў Думу. Ніколі ні забуду адной вольнай, шчырай гутаркі з мужыкам у тых часы. Разгаварыліся мы з ім у дарозі, якіх людзей у Думу трэба выбіраць. Разгаварыліся без усякаго інтарэсу, ні я яму, ні ён мне нікога па імяні ні раіў, ні па партыі. То я скажу, то ён скажа — разумнаго, смелаго, з добраю моваю, такога-сякаго. Так у нас складна ішло! Толькі я кажу на астатках: «ды трэба ж, каб той чалавек на грошы ні натта быў ласы, каб яго голасу нельга было купіць ні за якія грошы». Задумаўся цяжка, уздыхнуў мой мужык, сказаў шчыра ды смутна. «Ой, гэта трудна!» ды замоўк. А я так зразумеў: заглянуў ён у сваю бедную душу ды у душу суседзяў, а там на дне патайны голас шэпча: «голас прадаць? прадалі людзі — сьведкі па ўсіх судах, ад свайго валаснога пачынаючы за малыя грошы, за пачастунак, а калі ў той Думе за голас будзе хто большыя грошы даваць, хто ж тут вытрымае, каб ні прадаць? Гэтакі тавар нічога ні каштуе, ні на вошта ў гаспадарцы ніпатрэбны, а грошы — усякаму згодзяцца».

Мы ведаем, што з нашымі мужыцкімі дэпутатамі ў Думу найбольш так яно і вышло: мяркавалі выбіраць чым найлепшых, паехалі яны ў Пецярбург, а там на іх с пачастунак, з дарэмнаю кватэраю чорная сотня цікавала ды блізка таго, што ўсіх купіла, галасамі іхнімі камандавала народу на гору ды сорама.

Па справядлівасьці спамінуяшчэ аб асаблівым панскім хамстве. Ні так даўно ставілі ў Вільні памятку царыцы Кацярыны II, нібыто вялікай. На памятку пісалі: «адарванае вярнула». Брэхня! Літва-Беларусь, як мы ведаем, ніколі даўней да Маскоўска-Пецярбургскаго царства ні належала, с Польшчаю злучалася па добрай волі. Ні вызваліла яе Кацярына, ні вярнула, а украла, заграбіла ў той самы час, калі Касцюшка з людзьмі што найлепшымі стараліся, як мага, даць усяму народу лепшае жыццё, право, сьвет ды волю.

Першая яе работа ў нашым краі была ў тым, каб раздариць сваім палюбоўнікам 30 тысяч «мужыцкіх душ» з безмернымі землямі разам. Былі падарованы і такія, даўной вольныя, мястэчкі, як Ліпнішкі ў Ашмянскім павеце, дзе толькі праз Кацярыну пачалі народ на паншчыну ганяць.

Дык вось запрасілі на гэтае сьвято каля памятки Кацярыны колькі паноў. Я ні скажу, што яны былі таму рады; ні скажу, што ўсе, але ж нікаторыя адказаць ні пасьмелі ды прышлі пакланіцца чучалу той, што грабіла ды у кайданы вязала іх дзядоў. Вось гэтаго ні назваць іначай, як — панскае хамство. Трапляло-

ся яно ні раз і пры другіх аказіях і у той самай Думі. Трапляецца і цяпер, у рэвалюцыю, калі старыя і новыя падданкі і паны, часам і рэвалюцыйныя міністры, абы толькі набраць у рукі ды ўтрымаць больш улады, патураюць кождому людзкому гурту, што моцна крычыць ды кулак паказывае; патураюць са страху, як даўней цару патуралі: проці розуму і сумлення раздаюць народу усе ляжкі абещанкі, хоць ведаюць, што спойніць нельга і палавіны. А хто ж над намі ды над гэтуткімі народамі Расіі панаваў? Хто нас у зямлю таптаў апошнія часы перад рэвалюцыяй? Мікалай II, дрэнная лялька! Які ж ён пан, калі яго у 2-3 дні ўсе слугі пакінулі? Ніколі ён ні панаваў. Хам на хаме стаў, хамам паганяў. Чым спрытнейшы, чым лягчэйшае тухлявае сумленне меў, тым вышэй залез. Над ім, над яго ўласнаю сямяю, над яго міністрамі доўгі час стаў — вы чудзі? такі справядлівы ніскрэбаны хам — Распутін, — сібірскі канакрад, п'яніца, жарабец двуногі.

Куды ж яна дзелася ўся гэтая чарада без ліку? Пабіць — мала каго пабілі, у вастрог мала каго з іх пасадзілі. Пі ўся ж рэшта тухлом разсыпалася, ні ўсім рэвалюцыя новае сумленне ўстаўляла. Зубы нілёгка, ніскора ўставіш, а сумленне — куды трудней. Ні думайце, што я вас клічу цяпер вышуківаць іх, біць ды у вастрог садзіць. Не! Калі мяне спытаюць, хто з іх найбольш вінаваты, я скажу — ніхто! А калі вінаваты, то ні нам іх судзіць, бо і мы вінаваты, што гэтакую дрэн над сабою цягнеці, пакуль яны ні пасыпаліся ад ваенна-рэвалюцыйнай буры, як пераспелыя грушы з дзерава. Я ні клічу вас біць каго небудзь, апроч тых, нібы-то «нашых», што быюць, грабуюць, паліць сваіх безвінных людзей. Я за тое шаную беларусаў, што яны на кроў ні ласы. Можна яны за тое беларусамі называюцца, малую славу на сьвеці маюць, што за ўсе векі іх жыцця рукі у іх былі ні такія чырвоныя ад пралітай людзкой крыві, як у другіх народаў. Такі быў да гэтай пары лад на сьвеці, што той народ больш славы меў, каторы больш чужога добра заграб ды крыві праліў. Так было! Але ж, як гэтая праклятая ды разам блогаслаўная вайна кончыцца, так далей ні будзе! Яна скорна сама сябе зьвесьць. Людзі, дзякуючы ёй, здаволюцца ваеваць на ўсе часы.

Да вайны Расія была тым найбольшым ды лядака збудованым астрогам, у каторым хамская хэўра сілаю дзержала народы. Ваеваць варт было толькі завало. А суседзкія гранічныя сваркі міжнародны міравы суд без вайны разбярэ. Гэтаго ўсе народы хочуць.

Ні аднаго найбайчэйшага енэрала

свят ні пашававаў ды ні пашануе так, як нашаго Касцюшку. Пашававаў за тое самае, што ён меў найчысьцейшую душу ды рукі, што ліў кроў сваю ды чужую толькі за волю свайго ды чужога амэрыканскага народу, што ні мог цяпець няволі ні нашых падданых, ні нават няволі чорнага чалавека, раней за ўсіх аддаўшы свае грошы на яго выкуп, на школы яму, за тое, што будучы дыктатарам, пачальнікам народу у вайне, у рэвалюцыі, чалавеку зьвязанаму, асуджанаму, ніводнаго сьмертнага прыгавару ні падпісаў.

Хацеў я с хамам скончыць, а зьбіўся на тое, што так да хам падобна, як зорка да жабы. Варочаймося назад!

Ні вайна, ні рэвалюцыя ні кончылася. Ды хам ні прапаў скрозь зямлю. Адзін прытаіўся, як мыш пад мятлою, другі перакінуўся на службу да чужынаў, трэці абярнуў чырвонаю ганучкаю свой блішчаты гузік, часьвэрты назваў сягоння «таварышам» таго самаго мужыка-салдата, с каторага учора скуру драў ды па твару яго біў і стаў чым хутчэй вучыць таго, што сам умеў — бяры, бяры, бяры. — Усё, што рукой дастанеш, ды брашы, брашы, брашы так, каб найдурнейшым таварышам спадабалася, (а найдурнейшы — заўсёды найбольшы) ды будзем с табою панаваць лепш, чым даўней панавалі. Добра рэвалюцыя пачалася — мала крыві каштавала. Ды найбольшая ж яе і наша беда у тым, што хам яе гэтак збэсьціў. На хамскі розум выходзе — рэвалюцыя гэта такая карова, што павінна зараж жа, ні глядзючы на страшэнную вайну, даваць народу без перадыху, без корму, ні толькі малако, але гатовую сьметану і масло, а ўсякі мужык-гаспадар знае, што як будзеш карову залішне даіць, то малако ні пойдзе, а выдаіш хіба кроў. Ды льецца сюд-тут гэта нівінная ніпатрэбная кроў, гараць людскія гнёзды, гарыць сьпірт, а у ім смажунца п'яныя людзі, гараць запасы гатовага збожжа ды цукру, хоць яго даўно ні хватае. Ды там, дзе гэта чаўпенца, німа такога пана, каб моцным голасам крыкнуў — годзі, стой! — ды каб паслухалі адразу. Дзе ж ратунак? Паслаць у Сібір за царом? Ні варт! Ад яго адзін сьмрод застаўся ды безгалоўная хамская чарада без ліку, а тут моцнай душы ды моцнай рукі трэба.

Дзе ж найці тую душу, адну для ўсёй рэвалюцыі, для гэтуткіх народаў усёякай веры ды мовы? Ні варт шукаць таго, чаго ні згубілі. Адной душы для ўсіх ніколі ні было, быў толькі адзін для ўсіх астрог. Кожны народ павінен сам сабе падняць, ачысьціць ды злажыць сваю затоптаную, падманую у няволі грамадзянскую душу. Ачысьціць перш усяго ад хамства. Наставіць сабе перад

вочы лепшыя думкі сваіх сьвятых нябо-бошчыкаў ды сваіх жывых людзей, найсьмялейшых, з найлепшымі галоўкамі, з найчысьцейшымі рукамі. Скажаць ім — рабіце плян новай ўласнай хаты. Ні глядзець, як гэтыя людзі адзетыя, дзе яны радзіліся, — у хаці ці у палацы, у якой партыі запісаны, — толькі як яны жылі, што рабілі перад рэвалюцыяй, што рабіць умеюць. Даць тым выбарным людзям веру ды послух. Ды ўзяцца ставіць новы будынак новаго вольнаго жыцця хоць так, як шмат дзе у нас касцёлы будавалі, калі схавалі — ды стало можна. Выбралі у камітэт падобных людзей, як я казаў вышэй, давалі складку зямлю, цэглаю, каменням, дзеравам, грашма, простаю ды вучонаю работаю. А хаму, калі будзе у гэтай рабоце замінаць, скажаць у вочы, што ён — хам. Калі будзе брахаць, скажаць, што ён брэша. Гэтак ужо будуць палікі сябе будынак, гэтак робіць Украіна, Літва, — усе народы, што сваім новым, лепшым жыццём жыць хоча. Гэтак і вялікарусам, нашым даўнейшым паном, будаваць сабе трэба. Ёсць на чом, ёсць с чаго, аж за лішне! Толькі ім цяпер цяжэй — разбэсьціліся бедныя, сабе праўдзівай волі ніколі даўней ні знаўшы ды пануючы над гэтуткімі народамі. Цяжка ім адвыкаць ад панавання, прывыкаць да работы. Ды душа у іх маладая, мяккая, бурліца, як нівыстоўшася брага. Сьпірытус у ёй ужо ёсць, але ўсе сьварацца, як яго дастаць, каб быў найчысьцейшы. Пасварацца, пабудуюць ды дастануць. Старога ліха ні памятуючы, мы ім зычым, як найлепш — каб пашанцавала. Але ж покуль што, нацца шмат сьліны на гутарку ды часу марнуюць, і сабе і другім белска намагаюць.

Кожны народ сам аб сабе, аб сваёй роднай зямельцы дбаць павінен. Гэтак само скажым братам беларусам: мужыкам, работнікам, вучоным ды простым ды паном пры іх супольнай згоднай рабоце для роднаго народу, для краю — намажы Божа!

А хам ніхай усюды скрозь зямлю заваліцца, ніхай з насення зьвядзецца, або лепш, хай чалавекам стане, калі зможа.

Тагды толькі прыдзе праўдзівая воля.

Н. Чарноцкі.

Наум Прыгаворка.

(Выступ Дунін-Марцінкевіч).

Залёты.

Смяхотная штука у 3-х дзях.

(Напісана у Люцынцэ 8-го сьнежня 1870 году).

(Глядзі № 11).

Дзеля трэццяя.

(Саля прыбраная па панску: направа — канапа, а прад ёй — доўгі стол, накрыты вялікім, аж да самай зямлі, узорыстым настольнікам; з леваго боку і ў глыбі — дзверы).

Зьява I-я.

Адэля (адна).

Адэля. (Выходзіць у задумі з баковых дзвярэй і, крыху пачакаўшы, кажа): О, салодкія, залатыя сны маладога уяўлення! Як хутка вынамяцелі... Сенейка мне наказуюць паважна глядзець на жыццё. (думае) Дачушка мая, ты скончыла ўжо восемнаццаць гадоў, — час ужо табе падумаць аб тым, да чаго створапа кожная бабета. Я выбіраў табе мужа. Чалавек гэта хоць і ні малады, але сталы, багаты, а што найважней — першы гаспадар. Мне здаецца, што пад яго апекай дарога твайго жыцця будзе слацца кветкамі... Так казаў мне бацька. Дагадваюся, аб кім ён думае — аб Сабковічу; той другі ўжо дзень тутаква гасцініца. (малая паўза). Гэтакім парадкам без мяне і маея згоды на гэта распараджаюцца маея будучынай... (думае, а посьля топнуўшы нагой). Не! Так ні будзе... Мае бацька ўласць нада мною, але мусіць ні захоча быць маім тыранам і змушаць мяне выйсці за нінавістнаго мне чалавека. Ах, — гэты Сабковіч!.. Глядзець на яго ні магу. (паказваючы на сэрца). Нешта тамака гаворыць, што з ім я ніколі ні магла бы быць шчасліваю. Але, калі бацька захоча мяне змусіць, што я зраблю нішчасліваю?! Каб жаш хача прыехаў гэты Стась, то ён з ім парайлася. (думае). Фі, мне нівыпадае яго так называць, — ён для мяне цяперакан пан Станіслаў. (паўза). Мілы Бо-жэнька! Як цяперакан падумаю сябе — якая я была дагэтуль шчасліваю. Бацькі мяне галубілі і нават гэтым самым псава-лі; цэлы сьвет так усьміхаўся мне. Стась... (аглянулася) хачу казаць — пан Станіслаў, — с самаго маленства, кожную хвіліну, на кожным кроку, у кожным найменшым нават выпадку, быў такі шчыры мой прыяцель. О, добра я памятую ўсю сваю мінуўшчыну.

Помню дзячынкай быўшы малою,

Калі дзіцячы думкі славала,

Стаська свавольны бегаў са мною,

З ім я — дурэла, у цацкі гуляла.

Ах, ішлі нам сьветла дні тыя.

Думкі ішчэ помняць іх маладыя.

Як ужо дзсяць годзікаў мінуло,

Стаська жаніх твой, — бацькі казалі;

Нейкая у сэрцы радасьць кіпела,

Твар чырванеўся, вочы палалі,

Люба было нам. Я яго звонка

Клікала мужам, ён мяне жонкай.

Як лет шэспанцаць збегло, другія

Сьціснулі думкі сэрца гуляне,

Ужо ў ім хаплення новае ные.

Блічу нясьмела Стася ўжо: пане.

Ні заву мужам, хоць сэрца хоча,

Бо розум ішчы і стыд дзявочы...

(Хвіліну падумаўшы, тупае нагой і кажа). Па-скудны Стаська! Калісьці штодзённа бываў у Парэччы; адну хвіліну ні мог абысьціся без мяне, а цяперакан, калі ён най-

больш мне патрэбны, як у відзе кануу. Ужо трэці дзень як ні прыежджае. (У пачатку гэтаго манольогу Станіслаў Зацнеўскі, увыйшоўшы ціханька, крадзеца, а потым патэтычна гаворыць. Адэля пры першым сло-ві Станіслава, спудзіўшыся, ускрыківае: «Ах!»)

Зьява II-я.

Станіслаў і Адэля.

Станіслаў. Як дух выклікаўшы, стаю прад маея панай і стаю сьраньня замаркочаны

Адэля. Чаму ж гэта?

Станіслаў. Што гэта пані пытаецца? Ці Сабковіч ні госяціць у вас і ці пані ні абещала яму сваей рукі?

Адэля. Праўда, бацька наладжывае гэта, але што па-ну да гэтаго?

Станіслаў. Пані мяне пытаецца аб гэтым... Пані, с катораю з малку аж да сьгодні мы прабегалі рука аб ру-ку, шануючы свайго жыцця так, што ні адна калючка най-меньшай нязгоднасьці ні зраніла нашаго сэрца.

Адэля. Дзеля таго, што пан стараўся, каб я гэтых калючак ні зазнала; але да чаго кіруецца ўся гэта гутарка?

Станіслаў. Адэля, — выбачайце, — панна Адэля, — ці ж з маіх паступкаў, з маіх вачэй ты ні вычытала таго, як ты дорага майму сэрцу? Я жыць ні магу без пані; пры мысь-лі, што магу страціць цябе — шалею. О, ты кінула на мяне страшныя чары.

(Пяецца так, як «Квіты» Ст. Манюшкі).

Адэлька анелак, — ты сонцо, ты кветка!

Зрачыла мяне ты пагледам

І сэрцо ўзяла мне, як колас с палетка,

Спакой мой забіла, як зводам.

На яве абраз твой у думках квіціцца,

І сон мне абраз твой салодзе,

Майго ачування і дум ты царыца,

Дух твой ад мяне ні адходзе.

І воблік анельскі, і погляд анельскі,

Анельска душа твая пэўна.

Тваіх ні злічу ўсіх аздоб я ніземскіх.

Ты сэрца майго караюна.

Як бура душы маея, сум мне нагопе.

Верх людзкой твая мусіць сіла,

Бо голас твой шчыры вяселасьцю звоне,

Пагоду у душу мне лье міла.

Адэля. Ах, чаму ж так позна, Станіслаў, адкрываеш мне сваю душу?

Станіслаў. Пані Адэлька, ты магла навучыцца, з маленства ідучы бок о бок са мною, чытаць у маім сэрцы. Ці ж мог я прасіць тваей рукі, ні упарадкаваўшы сваіх дзел, запутаных у часі маленства маімі апекунамі? Ці мог я ду-маць аб тым, каб увясці ў клетку штурчачку, ні ўстроіўшыся так, каб гэта няволя, канешная у грамадзянскім жыцці, была для яе раем? Мой гонар і пашана, якую я маю для пані і бацькоу пані, ні называлі мяне да часу ніпакойні нявіннае сэрца тайным каханнем. Я настанавіў, што як толькі ніза-лежна ўстроюся, выйдзі прад панай тое, што чую і, адтры-маўшы пазваленне пані, прасіць у бацькоу вайнай рукі, так патрэбнай для майго шчасся. Адзіна раз толькі — ах! — зала-тымі літэрамі запісана гэтая хвіліна у маім сэрцы. Пані та-гда кончыла пятнаццаць гадоў. Прыехаўшы з унівэрсытэту, знайшоў я вас над сшыткам занятою чыстапісаннем; у накой нікога ні было. Я, зможаны магнэтычным узглядам пані, за-быўся і адкрыў сваю душу... О, памятна для мяне гэта салод-кая і найшчаслівейшая хвіліна у маім жыцці!

Як пытаў нябе галубка,

Ці ўспадобу я табе;

Стыду сьвет убачыў з губкаў,

Мой анелак, — так ці не?

Папрасіў: скажы жычліва,

Які ж прыгавор быў твой?
 О, судзьдзя мой міласцівы!
 «Так,—шапнула,—любый мой».
 Доля сам сваёй ні верыў
 І маліў ізноў нябе,
 Каб ты перкам на паперы
 Напісала «так ці не».
 Ну, і стаў шчасліў я дужа,
 Ужо у раю я на мяжы:
 «Так» з пад перка вышло,—дужэ,
 «Так» сягоння мне скажы.

(Кажэ:) Як пані думае, што я зрабіў с тою паперкаю, на каторай твая ручка напісала такі дарагі для мяне прыгавор?

А дэля. Ты яго, паўна, падзер.

Станіслаў. (вымаючы медальён з запазухі).

Абмылілася ты. У золата яго аправіў і заўсёгды нашу яго пры сэрцы і нават магу ўпаўніць, што гэта мілая для мяне памятка пойдзе са мною у магілу.

А дэля. (выцягвае да яго абедзве рукі). О, мой даражэнькі Стасю! які ты добры, шляхэтны!

Станіслаў. Значыцца, ты мяне любіш?

А дэля. (паўна) Здаецца... але найлепш сам асудзі, дужэ, с таго, што у душы маея робіць кожная твая быт-насьць у нас.

(Романс.)

У садочку пьвітучым на сьцежачках польнай
 Пахучай травіцай заселаных,
 Я з малку дзень с Стасем гуляла свавольна,
 На воку бацькоў мілаваных.
 Стась міла забавіць патраніў заўсёды:
 Ці птушку з гнезда мне дастане,
 Ці кветак нарве мне, ці ягад з гароду,
 Чым будзь асалодзіць гулянье.
 Як пасьля навукам ен стаў адвадана,
 Яму у сэрцы ўдзячнасьць хавала.
 Бывала, як госці пачнуць к нам зьбірацца,
 Я толькі яго сустрачала.
 Часіну ту помню, што ўспомніў сягоння,—
 Гамбока мне у сэрцы засела.
 І страх нейкі с пары той адвагу прач гоне:
 Стаюся пры Стасю нісьмелай.
 Сягоння я думкай к яму далетаю,
 Душа к яму рвецца, як птушка.
 Абняць за абняцце ахвоты нямат маю;
 Ён верны у горы мой служба.
 Як гляну на Стася, я ўся шчыраванею;
 Як з ім гавару—ўся трасуся,
 Трапечацца сэрца, душа прамянее,
 К яму ўздыханнем нясуся.

(Кажэ). Дык вось, сам асудзі, дужэ, ці гэта каханне, ці можа толькі прыязнь.

Станіслаў. Дзякую табе, анелчыку даражэнькі, за шчырае прызнанне твайго нявіннага сэрца. Калі Бог дае, сьноўніца нашым найгарадэйшым жаданням і злучыць нас на заўсёды, тады пасвячу ўсе сваё жыццё на тое, каб зрабіць нябе шчасліва.

А дэля. Але як жаш мы пазбудземся гэтага Сабковіча?

Станіслаў. Сунакойся, даражэнькая! Хаця я ні быў паўны свайго шчасця, усе ж такі, пачуўшы у нашым куце аб тым, з якою мэтай гэты зладзюга прыехаў да нас,—асабліва, што і ён сам, німа ведама чаму, усюды гаворыць аб сваіх плянах, ні адыдаючы насхаў да маршалак Пачніўскага—прызнаўся яму, што хачу жаніцца с табой і казаў аб залетах гэтаго інфаміса Сабковіча. Маршалак пазылінеў ад злосьці, даведаўшыся, што яго прыняць, каторы хваліцца, што адразу пазнае чалавека і чаго ен варт, так страшэнна абмыліўся і ні толькі пры-

мае у сябе чалавека, катораму ні можа быць мейсца сярод справядлівых людзей, але нават абліцуе аддаць за яго сваю дачку. Ён добра знае Сабковіча, каторы служыў за цэсара ў яго свайкоў Сулікоўскіх і добра іх абскубаў. Гэты першы яго крок на сьвеці быў першым і самым глаўным фундамэнтам яго багачыя. якім ен цяперака так хваліцца, а каторае ен здабыў падобным спосабам. Маршалак паслаў мяне паперэ-дзіць, каб пані, да яго прыезду, барані Бог, ні зрабіла ні якога рашучага кроку. Ні трэба было мяне падганяць, уско-чыў на сьвака,—а мой арабчык як бы згадаў, што мне шлі-на, пусьціўся з ветрамі на выперадкі. Праз ні поўных сорак пяць мінут я быў ужо у хворткі мілага для мяне с памятак вашаго саду: я нацалаваў свайго коніка, каб падзякаваць яму і прывязаў яго да плоту, а сам ціхінька, каб ніхто ні згле-дзіў мяне, як вуз шыгнуў да дому і ось стаю прад паняй. Толькі жаўжык Адольфак, каторы у садзі сярод агрэсту шу-каў птушачых гнездаў, спаткаўся са мной, але ен наш саб-рук.—нінавідзіць Сабковіча. Кажэ, што як згледзіць яго, дык яму прынамінаецца слаўны начны Парыжскі герой, Картуш, біяграфію катораго ен нідаўна чытаў. Я паставіў гэтаго хлоп-ца, каб пільнаваў і сказаў мне, калі бацька с Сабковічам бу-дзе вертацца с прагляду гаспадаркі. Дык вось трэба кратацца, каб як найхутчэй выкурыць адсюль гэтаго зладзюгу. (Вый-мае с кишэні зложаную паперу). Гэта, даражэнькая Адэлья, песнянька, каторую засьпевай як колячы, быцым ву-чучыся, тады, калі Сабковіч будзе адзіў у гэтым пакоі. Толь-кі голасна і выразна, каб ен пачуў; калі ен мае хоць крыху розуму, дык ураз жа навінен уячы.

Зьзява III-я.

Тыя самыя і Адольфак.

Адольфак. (убегшы) Бацька с Картушом вертаю-ца, ужо на ганку. Уцякай, пане Станіславе, у гэтыя дзьве-ры, бо у тых можаць спаткацца.

Станіслаў. Памятай, Адэля, каб ні доўга тутага бацька быў с Сабковічам і як кольвечы знайдзі прычыну, каб яго выклікаць адгэтуль.

Адольфак. Будзь спакойны, уцякай. (Станіслаў пайшоў).

А дэля. Адэля добры хлопчык, ні кажы так наперад, бо можаць напэсваць усе нашыя пляны. Хадзем. Я дам табе кан-фітур.

Адольфак. Ого, ці я баба, каб ні мог датрымаць сь-крэту? Хітрая ты, мая сястрычка... (пайшлі).

Зьзява VI-я.

Судзьдзя Сакальніцкі і Сабковіч.

Судзьдзя. Так, пане Антоні, ведаю, што ні шукаеш пасягу, але я хачу быць акуратным і дзеля таго ураз па-шлюбэ адрахую табе дзесяць тысячак банковых білетаў; да-дажымны іх да свайго капіталу, зможаце купіць добры ма-ентак.

Сабковіч. Гэта ўжо панская справа, а я, у свой чарод, магу ўпаўніць дарагога судзьдзю, што ні ганюся за капіталам; глаўнае мае жаданне быць панскім сынам і мужам паноўнай дачкі вашай.

Судзьдзя. Веру, веру пане Антоні! О, я мігам пат-раплю пазнаць чалавека,—ні здарна завуся Сакальніцкім. Я адразу пазнаў, што ты справядлівы чалавек.

Зьзява V-я.

Тыя самыя і Адольфак.

Адольфак. Тата, аліндор чакае у габінэці на тату; кажэ, што мае шлічны інтарэс.

Судзьдзя. Іду. Выбачайце, пане Антоні, што я му-шу нябе тут аднаго пакінуць, але ураз грышлю табе шлі-шную для цябе асобу,—ні змаркоціцца. Пайдзі, Адэля, да сь-стры і скажы ёй, каб прышла да дарагога тасьця. (пайшоў)

Адольфак. Можа сьстра ураз ні здалее прыйсці сю-ды: ёй прыемліва іхавыць прыемнік і яе...

ураз пан пачуе я, будзе сьпеваць. *(выбегае сьмяючыся)*.

Зьява VI-я.

Сабковіч (адзін)

Сабковіч. Дык што... Стары дурань думае, што яго дачка мне да уладобы. О, прайшлі ўжо тва часы, калі хлопцы за адзін узгляд красоткі гатовы былі скочыць у агонь, у воду. Дык што... У цяперашніх часоў усе залежыць ад грошай. Праўда, панна Адэля і пеньная і разумная дзвучына, дык што... каб ні мела зьвінячай прыманкі, то панэўна я нават і ніпадумаў бы, каб жавіцца з ёю. І яна, мне здаецца, так сама, дык што... родная дачка Эвы. Ведаючы ад людзей, што я багаты, нават мусіць хоча выйсьці за мяне замуж і, што больш, як пэўна, любіць мяне, галубка. Дык што... Ось, і працуванні сястры. О, я хаця і ні лізнуу кніжнай эдубацыі, дык што... але згадаў сваім дурным розумам, што грошы увядуць мяне ў вышэйшыя сфэры, дык што... *(чутно, як нехта пачынае іграць на фортальёні)* Ось, як уважаю, яна хоча мяне забавіць музыкай, дык што... для мяне больш прыемнасьці робіць шуршанне банкавых білетаў дарагога бацькі, як ігра яго дачкі. Ціха, нешта плэ, дык што... паслухаем. *(за кулісамі чуцен сьпеў часта прэрываны, як бы хто вучыўся)*.

Адэля. *(за сьцяной)*.

У чарадзевскім нашым козе

Укаранілося гуголле.

Каб ні злезе, наша ніва

Каласілася б шчасліва.

Часта між людзьмі бывае,

Праўда у тых, хто грошы мае, —

Бразьне вошуст кішаню,

Гнецца ўсе прад ім лазою.

Сабковіч. Дык што... Ці ж ні добра я мяркую?

Адэля. *(далей)*.

Есьць тут пан с паноу Сабковіч,

Што ўсе дражнюць «дарабковіч».

(паўза)

Сабковіч. Што, што? Аба мне пле,—хітрая, дэлікатная; сьпеваючы, хоча выказаць тое, што чуецца. Глядзіце, трэба ж гэта! Паслухаем, што далей будзе.

Адэля. Свінапас быў змалку летаў,
Седні дзьмецца, як цар сьвета...

Сабковіч. Што, што?... О!.. *(атаранушы)*.

Адэля. Скуль жа пыха ў гэтай шэлімы?
Вота ж верыць у грошы велімі,
Бо на службе пры паланы
Доўгіх рук ні жалю працы.

Сабковіч. І гэта нават! Дык што...

Адэля. На зладзевскай ехаў спасьці,
Краў, што можна было ўкрасьці:
Срэбро, медзь, нават раменьне,—
Усе ў свае сьпіхаў кішэні.

Сабковіч. Скуль жа-ж, да чорта, яна аб гэтым знае?... *(зусім зьбіты с панталыку, слухае далей)*.

Адэля. Боскіх прауд забыўшы дбаці,
Як той Крэз сабраў багацце,
Седні балі выпраўляе,
Каб падхлебнікау мець зграю.

Сабковіч. Гэта інтрыга ніданечанага акадэміка, дык што... Нічога ні зробіць. Калі бацька на мае старане, пастаю на сваім. Легка растлумачу, што гэта інтрыга, да каторай, дык што... належыць і яго дачка.

Адэля. Есьць жа людзі, што хоць сорам,
Торг вядуць сваім ганорам;
Нават, як да пня апенькі,
К «шаршыю» ціснуцца паненкі.
Стуль і прыказка на гэта:
Прауду выгналі край сьвета.

Нелюды з золатам без бою

Верх бяра над праватою.

Сабковіч. Так, паненка, так, пане акадэмік! Вы, як я бачу, згаварыліся, каб выжыць мяне з гэтаго дому, але страшэнне вы абмыліліся. Бацька мае да мяне слабаць, я выдумаю бязку, быцым пан акадэмік баламуць яго дачку і, хочучы мае адправы, кідае на мяне уселькіе бруды. О, пачакайце, галубочкі, ні удачна нам тое, што вы хочаце зрабіць.

Зьява VII-я

Сабковіч і Адольфак.

Адольфак. *(убегшы)* Пан маршалак Пачціўскі с панам Зацнеўскім толькі што прыехалі. Пан Станіслаў на сваім арабчыку. Які гэта пекны конік, проста цацачка...

Сабковіч. *(страшэнне перапуджаны)* Што, што, што? Маршалак Пачціўскі? Дык што... гдзе ен?

Адольфак. На ганку з бацькай вітаюцца; але пан маршалак на хвілінку толькі заехаў дзеля таго, што мае ніжны інтэрас у горадзі, а міма праежджаючы, як ен казаў, ні выпадае ні заехаць, каб даведацца а здароўі дарагога суседа. Нават каней ні пазволіў адрагчы, як ні прасіў яго бацька.

Сабковіч. О, даў бы ж то Бог, каб ен, дык што... як найхутчэй выехаў адсюль *(на голас)* Слухай, Адольфак! Дык што... як тутата можна выйсьці ў сад, каб ні снаткацца з новым госьцем? Дык што... бачым, мой даражэнькі, я ні хацеў бы снаткацца з маршалкам, ен гэваецца на мяне за тое, што я так даўно ні быў у яго *(у старану)* Да чорта, — ен бы мяне выкінуў за карк. *(на голас)* дык што...

Адольфак. У сад адзін выхад праз глаўныя дзьверы і ганак, гдзе цяперака тата гутарыць з маршалкам; другі праз пакой Адэлькі, але цяперака тудой прайсьці ні можна: апрапаецца. Бада ніякікая, што маршалак крыху прыстыдзіць пана за гэта, пан паабещае нізадоўга быць у яго і будзе згода. Але чутна ўжо іх гутарка; бацька, мусіць, вядзе госьця сюды. Пайду падганю сястру, каб хутчэй сюды выйшла. *(выбегае)*

Зьява VIII-я

Сабковіч (адзін).

Сабковіч. Ось, панаўся, дык што... Маршалак такі злы на мяне за Сулікоўскіх і Валовічыху, што, пачачушы мяне тутата, гатоў зрабіць мне вялікую ніпрыемнасьць і настраіць проці мяне судзьдзю, дык што... Ен заехаў толькі на хвіліну. *(бегае па пакой, заглядаючы ў ва ўсе куткі)*. Каб знайсьці тутата мейсца, каб схаватца? дык што... Праз хвіліну судзьдзя ні пасьпеў бы парайцца з маршалкам аб пастанові, дык што... сваёй дачкі. *(у гэтым мейсцы Адольфак падглядывае праз бакавыя дзьверы, што робіць Сабковіч)*. Як на бяду німа падхадзячаго мейсца, каб схаватца. Ах, дык што... схаваяся пад стол; даўгі настольнік патрапіць схаватца мяне ад маршалка. *(лезе пад стол і нацягвае крыху настольнік, каб закрыць сябе, але ні ад публікі: гэтак схававшыся, высунуў галаву с-пад настольніка і кажа)*: Дык што... чартоўскі ніпрыемнае палажэньне залётніка! Каб жа ж хоць паненка ацаніць гэта патрапіла. Але ціха, нехта ідзе; буду сядзець спакойна і паўзіраюся, што тутата будзе рабіцца. *(хаваецца)*.

Зьява IX-я

Адольфак і Сабковіч.

Адольфак. *(увайшоўшы з дубчыкам у руках, кажа у старану)*: Ага, Картуш, панаўся ў мышаложуку! Пачакай, памучу я цябе добра тутата. *(гамоніць)* Трэзор, праклятая сабака! Куды ж яна падзелася? Трэба яго пакарміць дзеля таго, што ураз пойдзем на цэпаўкоу с панам Станіславам. Усюдах набегаўся, шукаючы яго. Трэзор, Трэзор! Мусіць улез пад стол і сьпіць тамата спакойна. *(штурхаючы дубчыкам пад настольнікам)* Трэзор, вылазь хутчэй!

Сабковіч. *(Выглядаючы с-пад стала у старану)*

публікі): Дык што... дзеля любві к пакецы, а хутчэй дзеля грошай яе таты, буду хвіліну Тразорам; быць можа настрашу хлапчука. (бурчыць як сабака).

Адо́льфак. Што,—ты гэтак, пачакай гад! Я ураз выганю цябе с-пад стала. (мацней штурхае дубцом пад сталом).

Сабко́віч. (да публікі). О, на рані Хрыста! дык што... страшнае палажэнне. Хто мяне выратуе з гэтага пекла?! Пачну брэхаць, можа гэтым яго настрашу. (заядла брэша).

Адо́льфак. Ні спудзіш мяне гэтым, ведаю што ні укусіш мяне, выкуру цябе адгэтуль. (усунуў руку пад настольнік і, сарваўшы з галавы Сабковіча поперуку, уцекае да сярэдніх дзвярэй; Сабковіч, забыўшыся, выскачыў с-пад стала і, даганяючы Адо́льфака, наскочыў на уходзячых: маршалка, судзьдзю і Станіслава; з бакавых дзвярэй выходзіць Адэля. Усе стаяць зьдзіўленыя; Адо́льфак, бегучы да дзвярэй, безупынна гамоніць):

Адо́льфак. Ах, чорт, чорт!..

Зьява X-я.

Маршалак, судзьдзя, Станіслаў, Адэля, Адо́льфак і Сабковіч.

Сабко́віч. (ад страху ніпрытомны стаіць каля дзвярэй).

Судзьдзя. (Адо́льфу, затрымаўшы яго і вядучы за вухо пасярод сцэны) Што гэта, сарві галава, за камедыі выражаеш тутак?

Адо́льфак. Я, татачка, зусім нівіны; я шукаў Тразора і мне здалося, што ён сьпіць пад сталом; я і панштурхаў тамака кійком; пад настольнікам нешта забурчалю да пават пачало брэхаць. Тады я разгневаўся і, усунуўшы руку пад стол, каб выцягнуць адтуль сабаку і, німа ведама чаму, трапіла мне ў руку гэтая жыдоўская барада, а заместа Тразора—выскачыў с-пад настольніка пан Сабковіч. Я спуджаны, уцекаючы, крычаў: чорт, і як раз тата прыйшоў.

Судзьдзя. Што гэта, пане Сабковіч? Падбліжцеся, я пазнаемлю пана з маім прыяцелем, маршалкам.

Маршалак. Знаю я яго добра. Што васан тутак робіш? Як ты пасьмеу лезьці ў дом справядлівых людзей?!

Сабко́віч. (перапуджаны) Дык... дык... дык... пане маршалак; дык... дык... я прыехаў, дык... да пана судзьдзі, дык... даведанца, дык што... можа мае прадаць жыта, ці лану.

Адо́льфак. (падняўшы настольнік, глядзіць пад стол) Далібог тутак німа ані лану, ані жыта.

Судзьдзя. (глядзіць па чародзе то на маршалка, то на Сабковіча) Пане Антоні, растлумач, што ты рабіў пад сталом?

Сабко́віч. (ніпрытомны) Дык... дык... дык...

Маршалак. (дразнячы) Дык... дык... Ось, я табе, дарагі судзьдзя, растлумачу ўсе чыста. Гэта птушка, даведаўшыся аб маім прыезьдзе і ні хочучы спаткацца са мной,—ён ведаў добра, што я яго па галоўцы ні пагляджу,—ні могучы ўціць дзеля таго, што мы надходзілі, схавався пад стол. А ты, дарагі дружэ, каторы ураз патрапіш ацаніць чалавека,—страшна абмыліўся, прыймаючы ў сваім доме гэту ягадку; а што найгоршае—хацеў выдаць за яго сваю дачку. Муху табе адкрыць вочы: Сабковіч—ніведамага роду, гадоў з дваццаць таму назад пасьвіў было ў сваіх сваякоў; навучыўшыся крыху чытаць і пісаць, дастаў, на нішчасьце маіх сваякоў Сулікоўскіх, месца пісара і тамака, добра нахапаўшыся, пайшоў службу. Праз нейкі час, мы яго бачым у пані Валовічыхі, кабеты з анельскім сэрцам і патта даверчывай. Ні марнаваў ён і тамака часу, добрым прыкладам чаго—можа быць здарэнне ў адным мястэчку, гдзе людзі Валовічыхі, пазнаўшы на конях дарабковіча хамуты сваёй пані, хацелі зацягнуць яго ў стан і, каб ні ўнек добра мець ё, падбеглі. Ах, каб

вялікай заамагай яму была сьмерць графа Багацкаго. Нябошчык, падаючы ў воду, выкінуў з бакавой кішэні бумажнік, а як ён трапіў да Сабковіча, ведама ні толькі Богу, а і людзям. Ось, скуль яго багацце! Потым ён узняў у арэнду ні малы хвальварак і заняўся быццам таргоўляй, каб замрочыць людзей. Вось хто Сабковіч, катораго ты, дарагі судзьдзя, прыняў у сябе. Ну, што, шануюны, што адкажаш мне на тое, што я сказаў?

Сабко́віч. Дык... дык... Пане маршалак, якісьці ніпрыхільнік мой набрэхаў, а пан маршалак паверыў.

Судзьдзя. А я, ніасьцярожны, толькі што ні зрабіў найвялікшага глупства, дзякуючы сваёй даверчывасці. О, даруй пане маршалак! Якая падзяка належыцца ад мяне і дачкі пану... (цісьне яму руку. У часі гэтай сцэны Зацнеўскі і Адэля ціха гутараць; Адо́льфак круціцца каля Сабковіча, аглядаючы яго з цікавасьцю з усіх старон, і ад часу да часу мешаецца да гутаркі сястры с Станіславам Зацнеўскім).

Маршалак. А цяперака, васпан, ідзі туды, скуль прыйшоў, і ні рабі ганьбы справядлівым людзям сваёю бытнасьцю. Шукай людзей роўных сабе.

Сабко́віч. Дык... дык што, пане маршалак, дык пан праз меру суровы для мяне, дык што... дык што...

Судзьдзя. Я прасіў бы, каб асан як найбарджэй пакінуў дом мой, а што датычыцца таго, аб чым мы с асанам гаварылі, я прашу ні слова нікому ні казаць. Пан прыеджаў купляць семя, лен.

Адо́льфак. Пад сталом...

Судзьдзя. Маучы Адо́льфака. (Сабковічу) Калі б я даведаўся, што ты распаўсюжываешся аб тым, аб чым я с табой веу гутарку, то будзеш мець дзело са мной.

Станіслаў. Ні с панам, дарагі судзьдзя, але з нідапечаным акадэмікам.

Маршалак. Гэта ў яго інтарэсі... Я трымаю адзін канец ніткі, па каторай ён, за нідатрыманне сэкрэту, можа трапіць у ніпрыемны дом. Ідзі. (Сабковіч хоча ісьці).

Зьява XI-я.

Тыя самыя і Ключвойт.

Ключвойт. Хай будзе пахвалены!

Судзьдзя. На веці векаў. А што даражэнькі, скажаш?

Ключвойт. Выбачайце, я даведаўшыся, што тутак пан Сабковіч, зайшоў павядоміць, што станові яго трэбуець у справі мужыка Гапона Барычкі, каторы заявіў, што учора украў у яго маладую кабылу, каторую ён купіў у тутэйшага аканомы. Гэта падшвардзілі, як ён сам, так і некалькі суседзяў. Дзеля таго, што кляча гэтая ў пана Сабковіча і ён прыехаў сюды на ёй, мне наказалі клячу забраць і аддаць, каму яна належыцца, так сама і кажухі, каторыя нізаконна ён заграбіў у лубінскіх людзей. Яго самога наказалі даставіць у стан для дароса.

Маршалак. Дык рабі, што табе наказана.

Ключвойт. (Сабковічу) Пойдзем, павочку! (пайшлі).

Адо́льфак. (у сьлед ім) Бары пан сваю пэруку, каб нас ні ганьбіла ніводная яго рэч. (кідае за дзверы пэруку).

Зьява XII-я.

Гэтыя самыя, апроч Сабковіча і Ключвойта.

Судзьдзя. Ніколі сабе ні дарую, што я гэтак аганьбіў маю дарагую Адэльку, пазволіў гэтаму злодзю праціць яе рукі. Ні ведаю, як загладзіць сваю віну.

Маршалак. А есьціка адзін найлепшы спосаб: ні адкладаючы выдаць яе замуж.

Судзьдзя. О, гэта было бы найлепш, але за каго? Калі, як на зло, німаліка ніводнаго залетніка.

Станіслаў. (да Адэлі) Прыходзіць рашучая хвіліна, ад каторай залежыць для нас усе. Божа, памажы нам!

ні ведаеш, што прымаеш у сваім доме часта патта пават дзяцкока, каторы хацеу бы аддаць усе свае жыцце, каб ашчаслівіць тваю дачку, і на каторага і яна змажку гяйдзіць патта прыхільна.

Адэля. (застыдзіушыся, боязна) Пане маршалак...

Судзьдзя. Хто гэта можа быць? Хіба пан Станіслаў? Чаму ж тады раней ні адрыву мае сваіх думак? Ні было б гэтых нішчаслівых залетаў.

Маршалак. Трэба быць сватам. Так, дарагі судзьдзя, — Станіслаў любіць тваю дачку: дагэтуль нічога ні казаў таму, што хацеу унарадываць свае справы і прыбраць гяйдзечко для сваго найвялікшага скарбу. Быць можа адкладываў бы і яшчэ, але сёнашніе здарэнне змусіло яго пасынашчыца з апошнім крокам. Твая дачка толькі сенеяка даведася, як ён яе любіць. Сенеяка ён раскрыў прад ёй свае сэрца і, дастаўшы назвазненне, просіць у цябе яе рукі, — прасіў мяне сватаць. Маладыя, пададзіце да бацькі і прасіце на казеных назвазнення і блогаслаўлення. (Станіслаў стаў на калені прад Сакальніцкім, а Адэля, засароміушыся, мітрэжыцца). Панна Адэля, смела стань на калені з правай стараны і загляні бацьку у вочы так, як глядзіш, калі хочаш каго збаламуціць. Магу уяўляць, што змякне, як носе і заучыць вашы рукі.

Адэля. (стаўшы на калені). Дарагі татачка! Я люблю яго (цалуе бацьку у руку, закрываючы гэтак вочы свае).

Судзьдзя. Ага, баламутка, а я ні мог дагадацца! Адгэтуль перастану верыць свайму сакалінаму воку, а то, як відаць, з гадамі прытупілася. Ну, мае дзеткі, калі любіцеся, то хай Бог у небе, як бацька на зямлі, вас блогаславіць! Устаніце і дайце нас абняць.

Адэля. Татачка, даражэнькі, які ты добры!

Судзьдзя. Усе мы павінны падзякаваць пану маршалаку.

Адэля. Я так сама званіў на гэтак казанне і маю право, як брат блогаславіць вас. (патэтычна) Прыбліжся пара буркуючых галубоў, хай і я вас блогаслаўляю. (Падшышоушых, с павагай блогаслаўляюць)

Станіслаў. Бранійка даражэнькі, ты так само імат зрабіў для нашага шчасця, — чым мы можам выказаць табе сваю падзяку?

Адэля. (са слезамі ціскае ім рукі) Любіце мяне так, як і я вас люблю. (наіўна да Станіслава) А паедзем сенеяка на цяперую?

Судзьдзя. Ну, дзякаваць Богу і дарагому маршалаку, што залеты ваши сёгодня добра сёбачыліся, хай жаж яны, як цяперака для мяне, так і для усіх бацькоў будуць панукай, што шукаючы для свайго дзяценка прышпелі на ўсе жыцце. — павінны глаўным чынам зьявляюць увагу, — хавай Божа, ні на багачце, але на сэрца, навуку і славу у людзей таго, хто хоча быць мужам дачкі.

Водэвіль:

Адэля. Каб канец сышоў шчасліва,
Злое ўсе забудзема жыць,
Шчасце наша ні растае.

Станіслаў. Віват! Жонку сабе маю.
Усе. Маім страху мы тыкеце,
(Хоць ваі «біс» яго зламоча)
Ці нам публіка с фатэлю,
Што закінучь ні захоча?

Заслона.

Канец.

КРОНІКА.

Курсы беларусазнаўства. Беларускае прасьветнае субкамісія Менскае Месякае Рады адчыніла с 1-го красавіка (апрэля) Курсы Беларусазнаўства. Будуць чытацца: гісторыя Беларусі, географія Беларусі, Беларускае літаратура, Граматыка і інш.

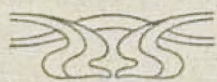
Запіс на курсы адбываецца штодня у памешканню Беларускае Рады [Захарэўск., 43, III-і паверх].

Курсы покі што безплатныя, лектары — за нагароду.

Беларускі тэатр. У «Беларускай Хатцы» (Ковьскі рынак) апошнім часам часта адбываюцца беларускія спектаклі. Спектаклі ставіць «Першае Т-во Беларускай драмы і камеды» пад кіраўніцтвам і рэжысурай Ф. Ждановіча. На вялікоднім тыдні [па нов. стылю] граліся: «Паўлінка», «Міхалка», «Пашыліся у дурні», «Хвароба у добрым здароўі», — камедыя на 3 дзеі Галубка і «Цётка вінавата» пераклад (?) Ф. Ждановіча. Апрач гэтаго маюцца паставіць: «Апошніе спатканне» Галубка, «Аза», «У бездонні» і т. д.

Газета «Беларускі Шлях» Першы ну-

мар штодзённай газеты «Беларускі шлях» выйшаў 8-го сакавіка пад рэдактарствам П. Алексюка. Другі нумар газеты паказаўся, посьля двухтыднёвага перапынку, 25-го сакавіка с абвесткаю ад рэдакцыі, што «выдавецтва газеты «Беларускі Шлях» гр. П. Алексюком перададзена выдавецкаму т-ву «Заранка» у Менску. Рэдактарам з 2-го нумару становіцца гр. А. Прушыньскі пры тых самых супрацоўніках». (г. Менск, Серпухоўск., 12).

ДОПІСЫ.

С. Хаценчыцы, Віл. губ. Віл. пав. Заложаны ніданымі часамі хаценчыцкі селянскі коапэратыў ідзе вельмі добра. Апошні гадавы подлік даў 3000 руб. прыбытку. Стараннем нікаторых сяброўкоў з гэтай сумы было адлічана 411 р. с капейкамі для культурна-просьветных патраб.

За гэтыя грошы маюць на маці адкрыць бібліятэку-чытальню, у якую у першую чаргу купіць усе беларускія кніжкі, вынісаць усе беларускія газеты, а так само літаратуру у другіх мовах

аб гаспадарцы і коапэрацыі. Памешканне пад гэтую бібліятэку дае п. Высоцкая, якая аддае безплатна цэлы дом у Хаценчыцах.

Маючы гэтак вялікае памешканне, можна будзе рабіць лекцыі і чытанні аб гаспадарцы, коапэрацыі, наогул — аб усім тым, што так патрэбна для нашага селянства, а аб чым яно, на сваё гора, мала ведае.

На павялічэнне коштаў для культурна-просьветных мэтаў, гурток сьвядомых беларусаў у хаценчыцах ладзіць на Вялікодзень [ст. стылю] беларускі тэатр.

Казімір Сьветляк.

Рэдактар Я. Лёсін.

